

FORMS OF PRESENTATION OF PROBLEM SITUATIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Zarifa Mamazova

senior lecturer of the Department of "Social Sciences and Law" of the International Islamic Academy of Uzbekistan
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13789221>

ARTICLE INFO

Received: 13th September 2024

Accepted: 18th September 2024

Online: 19th September 2024

KEYWORDS

Educational, professional activity, legal culture, legal awareness, legal competence, professional behavior, cognitive (cognitive), behavioral, communicative.

ABSTRACT

The article discusses problematic situations that can be implemented in higher education, during academic practice, in extracurricular activities, in interaction on the web and on the Internet. The methods of implementing problematic situations include such options as playing, searching for information, online and offline interaction, solving small cases, interaction in the student environment, interaction with teachers, interaction and consultations with ombudsmen, consultations with lawyers, consultations with teachers.

ФОРМЫ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ПРОБЛЕМНЫХ СИТУАЦИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Зарифа Мамазова

старший преподаватель кафедры «Социальные науки и право» Международной исламской академии Узбекистана
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13789221>

ARTICLE INFO

Received: 13th September 2024

Accepted: 18th September 2024

Online: 19th September 2024

KEYWORDS

Образовательная, профессиональная деятельность, правовая культура, правосознание, правовая компетентность, профессиональное поведение, познавательная (познавательная), поведенческая, коммуникативная.

ABSTRACT

В статье рассматриваются проблемные ситуации, которые могут быть реализованы в высшем учебном заведении, во время учебной практики, во внеучебной деятельности, во взаимодействии в сети и в интернете. Методы реализации проблемных ситуаций включают в себя такие варианты, как игра, поиск информации, онлайн-и офлайн-взаимодействие, решение небольших кейсов, взаимодействие в студенческой среде, взаимодействие с преподавателями, взаимодействие и консультации с омбудсменами, консультации с юристами, консультации с педагогами.

MUAMMOLI VAZIYATLARNI O'QUV JARAYONIDA TAQDIM ETISH SHAKLLARI

Zarifa Mamazova

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi "Ijtimoiy fanlar va huquq" kafedrası katta o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13789221>

ARTICLE INFO

Received: 13th September 2024

Accepted: 18th September 2024

Online: 19th September 2024

KEYWORDS

Ta'lim, kasbiy faoliyat, huquqiy madaniyat, huquqiy ong, huquqiy kompetensiya, kasbiy xulq-atvor, kognitiv (kognitiv), xulq-atvor, kommunikativ.

ABSTRACT

Maqolada muammoli vaziyatlar oliy ta'lim muassasasida, o'quv amaliyoti davomida, o'qishdan tashqari faoliyatda, tarmoqdagi va internetdagi o'zaro aloqalarda amalga oshirilishi mumkin. Muammoli vaziyatlarni amalga oshirish usullari o'yin, axborot qidirish, on-layn va of-layn o'zaro munosabat, kichik keyslarni yechish, talabalar muhitida o'zaro munosabat, o'qituvchilar bilan o'zaro munosabat, ombudsmenlar bilan o'zaro munosabat va maslahatlashish, huquqshunoslar bilan maslahatlashish, pedagoglar bilan maslahatlashish kabi variantlarni o'z ichiga oladi.

KIRISH

Muammoli vaziyatlar oliy ta'lim muassasasida, o'quv amaliyoti davomida, o'qishdan tashqari faoliyatda, tarmoqdagi va internetdagi o'zaro aloqalarda amalga oshirilishi mumkin.

Muammoli vaziyatlarni amalga oshirish usullari o'yin, axborot qidirish, on-layn va of-layn o'zaro munosabat, kichik keyslarni yechish, talabalar muhitida o'zaro munosabat, o'qituvchilar bilan o'zaro munosabat, ombudsmenlar bilan o'zaro munosabat va maslahatlashish, huquqshunoslar bilan maslahatlashish, pedagoglar bilan maslahatlashish kabi variantlarni o'z ichiga oladi.

Muammoli vaziyatlarning integrativ xususiyati. Zamonaviy pedagogik ta'limning o'ziga xos belgisi differentsiatsiya va integratsiya (farqlanish va birlashish) moyilliklari nisbatidagi o'zgarishlar, integrativ tendensiyalar va jarayonlarning sezilarli kuchayishi, uni rivojlantirish umumiy mexanizmida ular solishtirma hajmining va ahamiyatining oshishi bo'ladi. Pedagog kasbiy tayyorgarligining yaxlitligi oliy ta'lim muassasasi ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyaning amalga oshirilganlik darajasiga bog'liq (Titovets T.Ye.)¹. Integratsiyaning eng murakkab muammolaridan biri ta'lim sohasida mutaxassisni tayyorlashda huquqshunoslik bilimlarini pedagogika fanlari mazmunida o'zgacha tushunishdan iborat. MDH davlatlari ta'lim standartlarida ta'lim huquqiga oid mavzularni o'quv dasturlarida aks ettirish amaliyoti belgilangan. Xususan, pedagogika mutaxassisliklari talabalariga huquqshunoslik fanlari doirasida o'rganish uchun ta'lim sohasidagi davlat siyosatini, ta'lim muassasalarining huquqiy maqomini, ta'lim oluvchilarni, pedagoglarni va boshqa ta'lim muassasasi xodimlarini ijtimoiy-huquqiy himoya qilishni, ta'limning me'yoriy-huquqiy ta'minotini, bo'lajak kasbiy faoliyatni huquqiy tartibga solish xususiyatlarini tushuntirib beruvchi masalalar taklif qilinadi. Shu

¹ Титовец, Т.Е. Интеграция правоведческих и педагогических дисциплин в системе профессиональной подготовке учителя / Т.Е. Титовец // Образовательное право. - 2010. - №9. - С.9-12.

vaqtning o'zida bo'lajak pedagogika bakalavri ishining haqiqiy amaliyotida huquqning unga pedagogika va huquq chegarasida (jazolash, maktab hayotini tashkil qilish, pedagogikada plagiat va h.k. muammolar) yuzaga keladigan, ya'ni huquqshunoslik va pedagogika fanlarining didaktik sintezi darajasida birlashtirishni talab qiladigan muammoli vaziyatlarni hal qilishda yordam beradigan jihatlarga eng ko'p ehtiyoj seziladi.

Bizning fikrimizga ko'ra, bunday integratsiya o'quv jarayonida kontekstli o'qitish tamoyillariga asosan huquqshunoslik fanlaridan bilimlarni uzatishga ma'lum vaqt ajratishni talab qiladi (A.A. Verbiskiy), bu esa ta'lim huquqi bo'yicha fanlar dasturlarini yanada ko'proq amaliyotga yo'naltirilgan qiladi. O'qish davomida talabalar hatto tajribali pedagogda ham qiyinchilik tug'diradigan o'qituvchi huquqiy komponenti masalalarini muhokama qildilar. Masalan, o'quvchilar bir-birlarini baholashlari mumkinmi: o'quvchilarga bir-birlarining yozma ishlarini tuzatishga imkon berish to'g'rimi? O'quvchining so'z erkinligi va o'qituvchi beradigan istalgan axborot yuzasidan o'z fikrini ifodalash huquqi bu axborotni dars vaqtida shubha ostiga olish va unga o'z bahosini berish mumkin ekanligini bildiradimi? O'quvchini maktabdan haydash, vaqtincha o'qishdan chetlashtirish mumkinmi? Bu ta'lim olish huquqiga zid kelmaydimi? Aqli noraso yoki ruhiy-jismoniy rivojlanishida o'ziga xos xususiyatlari bo'lgan o'quvchini jazolash mumkinmi? Unga qanday ta'sir o'tkazish mumkin?

Huquqshunoslik va pedagogika fanlarining metodik darajadagi birlashishining ifodasi vazifasini, masalan, quyidagi mavzular bo'yicha muammoli vaziyatlar o'tadi:

- 1) turli ta'lim tizimlaridagi huquq tizimlari va huquq voqeliklarining xususiyatlarini tahlil qilish va ularni o'sib kelayotgan shaxsga tarbiyaviy va rivojlantiruvchi ta'siri ko'rsatishi, pedagogik imkoniyatlari nuqtai nazaridan baholash;
- 2) ijtimoiy-madaniy voqeliklarni huquqshunoslikning hal qilinmagan masalalari nuqtai nazaridan o'rganish.

Ta'lim sohasidagi inson huquqlarining o'ziga xos bo'lmagan, balki, aksincha, umumiy, komponentlararo xususiyatini anglab yetishga inson huquqlari muammolariga oid xalqaro hujjatlar va bitimlar ustida ishlash yordam berdi. Masalan, talabalar YuNESKOga a'zo mamlakatlar o'rtasida tuzilgan "Davlatning ta'limga bo'lgan huquqni ta'minlash borasidagi majburiyatlari" paktini o'rganayotganlarida, xalqaro bitimlarning quyidagi bandlei aksiologik munozara mavzusi bo'lishi mumkin: har bir inson boshlang'ich ta'lim olish huquqiga ega; o'rta ma'lumot turli shakllarda, shu jumladan kasbiy-texnik o'rta ma'lumot, barcha zarur choralarni qabul qilish, xususan, tadrijiy ravishda bepul ta'limni joriy qilish yo'li bilan hamma uchun ochiq va mumkin bo'lishi lozim; davlatlar ota-onalarning tegishli holatlarda qonuniy vasiylar sifatida nafaqat davlat hokimiyati ta'sis etgan maktablarni, balki ta'lim berish uchun talablar minimumiga javob beradigan boshqa ta'lim muassasalarini ham tanlash erkinliklarini hurmat qilish majburiyati oladilar; ta'lim hammaga erkin jamiyatning foydali a'zosi bo'lish uchun imkoniyat yaratishi, barcha millatlar va barcha irq, etnik va diniy guruhlar o'rtasida hamjihatlikka, sabr-toqat va do'stlikka yordam berishi lozim.

Inson huquqiy komponenti va huquqiy davlat mohiyatini ochib berish ta'lim va komponent sohasida taniqli shaxsning ijodiy faoliyati misolida eng muvaffaqiyatli tarzda amalga oshiriladi. Shu maqsadda persogen rivojlanish vaziyatlarini tahlil qilish metodi qo'llanildi. Ma'lumki, shaxsning rivojlanish dinamikasini o'zgarishlarning asta-sekin to'planishlari ham, sakrashlar ham tashkil etadi. Persogen vaziyat – bu muhim voqea,

biografiya fakti bo'lib, rivojlanish muhitini va ijtimoiy vaziyatni, turmush tarzini, shaxs tuzilishini jiddiy o'zgartiradi, shu bilan birga nisbatan qisqa vaqt oralig'ida (boshqacha aytganda, rivojlanishdagi sakrash). Bu o'zgarishlar boshqa kishilarni baholash uchun mezonlarni qayta baholashga tegishli bo'lishi mumkin, inson yangi ijtimoiy rolni o'zlashtira boshlashi va buning hisobiga yangi ijtimoiy tajribaga ega bo'lishi mumkin. Shuningdek, ijtimoiy rolni yo'qotish, aniqrog'i, shaxslar ichidagi rollar bosqichlari saqlangani holda, ijtimoiy o'zaro munosabatlar referent tizimida harakat qilish imkoniyatini yo'qotish yuz beradi.

Rivojlanishning persogen vaziyatlari muhitdagi xilma-xil omillar, shu jumladan davlatda inson huquqlarini hamda shaxs huquqiy komponentining o'zini amalga oshirish uchun yaratilgan shart-sharoitlar ta'siriga asoslanadi.

Bo'lajak pedagogika bakalavri huquqiy tayyorgarligida psixologik-pedagogik bilimlarning aksiologik birlashishi zarurati shu bilan izohlanadiki, kasbiy faoliyat o'z-o'zicha yetarli darajada yaxlit bo'lib, alohida fanlar bilan emas, ularning birlashishi bilan ta'minlanadi.

A.V. Kiryakovning ta'kidlashicha, "kelajak timsolini" o'zlashtirish – rivojlantirish – prognoz qilish orqali aksiologik maqsadlarni amalga oshirish yo'llarini qidirishni amalga oshirayotib, pedagog o'z kasbiy strategiyasini tanlaydi, uning mazmunini o'zini va boshqalarni rivojlantirish tashkil etadi, binobarin, pedagogik qadriyatlar pedagog kasbiy ta'limi asosini tashkil etuvchi nazariyani, metodologiyani, pedagogik texnologiyalarni va vositalarni o'zlashtirish natijasida shakllanadi [79].

G.I. Chijakova pedagogika oliy ta'lim muassasasi talabalari qadriyat mo'ljallarining shakllanishi "Pedagogik aksiologiya" maxsus kursi pedagogik jihatdan ta'minlanganida mumkin bo'ladi deb hisoblaydi, bu jarayonda talabalarda aksiologik bilimlar to'g'risida yaxlit tasavvur, bu bilimlarni hayotiy-ma'noviy kontekstga qo'shish malakasi shakllanadi².

Ko'rib chiqilgan yo'llar bizni qo'shimcha materialni birlashtirish, kengaytirish, chuqurlashtirish, tanlab olish va didaktik ishlov berish, bo'lajak pedagogika bakalavrlarining kognitiv faoliyatini muammoli vaziyatlarni yaratish orqali tashkil qilish usullarini o'zgartirish hisobiga huquqshunoslik fanining mazmunini aksiologiyalashtirish zarurati haqidagi xulosaga olib keladi.

Muammoli vaziyatlarni amalga oshirishning resurs muhitlari. Biz o'ylaymizki, muammoli vaziyatlar ma'lum ta'lim sharoitlarida bo'lajak pedagogika bakalavri huquqiy bilimdonligini rivojlantirishning amaliy natija beradigan omiliga aylanishi mumkin. Bunday sharoitlarga, birinchi navbatda, ta'lim muassasasi muhitining o'zi kiradi. Ta'lim muhiti xilma-xil voqealarga qanchalik boy bo'lsa, uning sub'ektlarining o'zaro munosabatlari qanchalik jadal bo'lsa, mumkin bo'lgan muammoli vaziyatlar shunchalik yaqqol namoyon bo'ladi. Huquq hosil qiluvchi munosabatlar nuqtai nazaridan ta'lim muhitiga ta'lim oluvchilarning mustaqil ishlash imkoniyati, markazida talaba turadigan rivojlangan o'zaro munosabat, hamkorlikka ochiqlik, kollegiallik, dialogiklik kabi jihatlar xos bo'lishi lozim. Voqealarga boylik, demokratizm, plyuralizm, axborotga boylik, ijodiy muhit, mustaqil va ilmiy-tadqiqot ishlari

²Чижакова, Г.И. Педагогическая аксиология: монография / Г.И.Чижакова. Красноярск: СибГТУ, 2008. – 294 с.

turli birikuvlarda nafaqat har xil huquq munosabatlari vujudga keladigan, balki ma'naviy-axloqiy me'yorlar asosida hal qilinadigan muhitni yaratadi.

Ilg'or ta'lim muhitlarida bo'lajak pedagogika bakalavri huquqiy bilimdonligini rivojlantirish resursiga aylanishi mumkin bo'lgan muammoli vaziyatlarni hal qilish namunalari yuzaga keladi. Shu munosabat bilan biz o'ylaymizki, mustaqil ishlar va TITI vaqtida mustaqil ravishda axborot qidirish hamda innovatsion maktablardagi pedagogik amaliyot huquqiy bilimdonlikni rivojlantirishda eng ko'p imkoniyatlarga ega bo'ladi. Maktab muhiti turli konsepsiyalarini (litsey, gimnaziya, litsey-internat, iste'dodli bolalar uchun litsey-internat, adaptiv maktab) solishtirib, voqealarga eng boy varianti adaptiv maktab bo'ladi deb o'ylaymiz.

Shunday qilib, muammoli vaziyatlar quyidagi holatlarda huquqiy bilimdonlikni rivojlantirish omiliga aylanishi mumkin: muammoli vaziyatlarning mazmuni bo'lajak pedagogika bakalavrlarining psixologik-pedagogik va huquqiy bilimlarini birlashtiradi, ta'lim huquqiy munosabatlari sohasida dolzarb va istiqbolli voqealarni ifodalaydi, doimiy ravishda ta'lim qonunchiligi, maktab amaliyoti, OAV va Internet ma'lumotlari bilan yangilanadi; muammoli vaziyatlarni modellashtirish talabalarning "Ta'limni me'yoriy-huquqiy ta'minlash" variativ fanining metodik va huquqiy vositalaridan foydalanish bo'yicha mustaqil ishlarini rag'batlantiradi; muammoli vaziyatlarni hal qilish borasidagi shaxsiy tajriba adaptiv maktabdagi pedagogik amaliyot jarayonida, inson huquqlari bo'yicha vakllar (ombudsmenlar) bilan tarmoqlardagi o'zaro munosabatlar davomida, internet-forumlarda va ijtimoiy ahamiyatli pedagogik tadbirlarda ishtirok etishda to'planadi.

References:

1. Shamaribxodjayeva G. Kasb-hunar kolleji o'quvchilarida fuqarolik komponentini shakllantirish: Dis. ... ped. fan. nom. – T., TDPU, 2009. – 122 b.
2. Shodmonova Sh.S. Oliy o'quv yurti talabalarida mustaqillik tafakkurini shakllantirish va rivojlantirish (Kasb ta'limi yo'nalishi misolida): Dis. ... ped. fan. dok. – T., 2010. – 340 b.
3. Tadjixonov U., Saidov A. Davlat va huquq nazariyasi. – T., Akademiya, 2011. – 363 b.
4. Tadjixanov U. Saidov A. Huquqiy komponent nazariyasi. 1-tom. – T., O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 1998.; 29-b).
5. Tadjixonov U., Saidov A. Huquqiy komponent nazariyasi. – T., 1998. – 2 tom.)
6. To'xtaev X. Boboyorov Sh. Abu Ali Ibn Sino yoshlar ta'lim – tarbiyasi to'g'risida. Alisher Navoiy nomidagi nashriyot DK. 2019 y. 100 b.
7. Tojiboeva X.M. O'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishning pedagogik tizimi: Dis. ... ped. fan. nom. – Toshkent, 2018.
8. угли Наркулов, А. К. (2022). Патрулирование-основа обеспечения общественного порядка. Science and Education, 3(11), 1334-1339.
9. Tolipov O'Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 76 b.
10. Tulenov J., Qodirov B., G'ofurov Z. Ma'naviy yuksalish sari. – T.: Mehnat, 2000).
11. Tulenova G.J. Yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishda ma'naviy omilning roli (ijtimoiy-falsafiy tahlil): Dis. ... fal. fan. dok. – T., 2006.

12. Muratovich, M. R., & Abdurahmonovich, Q. A. (2021). Children's and Girls' Community Learning and Raising Their Children's Community. *Academicia Globe*, 2(10), 92-98.
13. Ёғли Наркулов, А. К. (2023). Алгоритмизация как эффективный метод оптимизации патрулирования. *Science and Education*, 4(1), 1165-1168.
14. Xusanov O. Yuridik ta'lim istiqbollari // Hayot va qonun. – T., 1997. – 3 son
15. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig: («Saodatda eltuvchi bilim»)/Yusuf Xos Hojib; [Hozirgi O'zbek tilida bayon qiluvchi va so'zboshi muallifi Boqijon To'xliyev]. — Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2007. — 200 b.
16. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. – T., Cho'lpon, 2007. – 200 b.
17. Ёкубова И. Р. Формирование профессиональной компетентности тюркоязычных студентов при обучении русскому языку как иностранному (на примере авторской интерактивной программы «Русский язык для военных юристов») //II Международный конгресс «Языковая политика стран Содружества Независимых Государств (СНГ)». – 2021. – С. 207-209.
18. Наркулова, И. Р. К. (2023). Профессионально-ориентированное обучение русскому языку курсантов юридического профиля на основе интерактивной программы. *Science and Education*, 4(2), 1348-1352.
19. Арипджанова А.Р. Развития креативного потенциала педагогов высших образовательных учреждений в условиях информатизации образования: Дис. ... пед. фан. бўйича фалсафа доктори (Phd). – Т., ТДПУ, 2017. – 173 б.